

Het "Brooklyn adopts Breukelen project" van miss Marguerite Salomon, 1946 - 1952

Rosemarijn Labeur
Bisschopswater 9, 3621 WV Breukelen

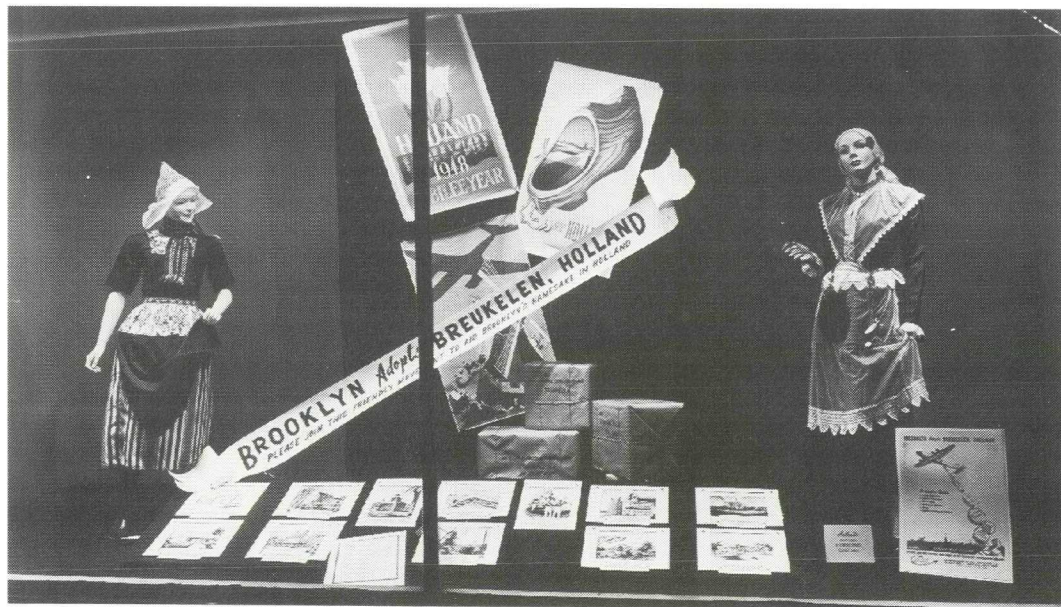
Als het aan miss Marguerite Amelia Salomon had gelegen, had nu op het marktplein in Breukelen of in het park van Boom en Bosch een standbeeld van haar gestaan. Een monument ter herinnering aan de steun die zij na de Tweede Wereldoorlog vanuit haar Amerikaanse woonplaats Brooklyn voor ons Nederlandse Breukelen organiseerde. Oudere Breukelaars herinneren zich haar nog wel als "tante Margret" en een dochter van mensen bij wie zij eens in huis was, is naar haar genoemd, maar verder bestaat haar persoon vooral voort in het gemeentearchief van Breukelen.

Wat bracht miss Marguerite Amelia Salomon, een ongehuwde, 65-jarige Amerikaanse journaliste van joodse afkomst uit Brooklyn, ertoe een eigen Marshall-hulp voor Breukelen te organiseren en hoe succesvol was haar project?

De relatie tussen Breukelen en Brooklyn

Het is interessant om na te gaan waar de banden tussen Brooklyn en Breukelen vandaan komen. Miss Salomon is tenslotte niet bij toeval in Breukelen terecht gekomen. De Brooklyn Eagle van 20 november 1947 schrijft, dat er hulp wordt gegeven aan "een dorp in Nederland waar wij onze naam Brooklyn aan danken".

Zowel Van de Geer als Manten hebben geschreven over het verband tussen Breukelen en Brooklyn. Van de Geer concludeert dat het vanaf het begin in Amerika eerst om Broeckland of Brookland, later om Breuckelen en tenslotte om Brooklyn is gegaan. Hij heeft nergens kunnen terugvinden dat bij de stichters van de kolonie mensen van Breukelse afkomst waren. Maar de naam Breukelen, een verbastering van Broeckland, was kennelijk wel bekend bij sommige van die eerste Nederlandse kolonisten.

Afb. 1. Etalage van een van de grootste winkels in Brooklyn, gewijd aan het "Brooklyn Adopts Breukelen, Holland" project.

Manten schrijft: "Tot dusver is uit geschiedkundig onderzoek niet gebleken dat een of meer van de vroege kolonisten van het Amerikaanse Breukelen afkomstig was uit ons Breukelen aan de Vecht. Misschien moeten we voor de herkomst van de naam Breukelen in Nieuw Nederland wel in een heel andere richting zoeken."

Hoe het ook zij, vast staat dat miss Salomon in 1927 tijdens een Europese reis Breukelen ontdekte en dacht dat er een verwantschap moest zijn tussen haar woonplaats Brooklyn en het kleine dorp aan de Utrechtse Vecht. Sinds die tijd zijn er banden ontwikkeld tussen de beide plaatsen. Zo kwamen in 1929 onder leiding van miss Salomon 25 leden van de Kamer van Koophandel van Brooklyn persoonlijk kennismaken met Breukelen. Aan deze gebeurtenis, waarbij het gezelschap door de burgemeester en de gemeenteraad van Breukelen werd ontvangen, herinnert nog een oorkonde. Daarna waren er in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog nog verschillende bezoeken van individuele inwoners van Brooklyn aan Breukelen. Amerikanen zijn dol op geschiedenis en het idee dat ze wellicht een plaats bezochten waar hun voorvaderen iets mee te maken hadden, was genoeg om de verre reis te ondernemen. Met het uitbreken van de oorlog was dat afgelopen, maar miss Salomon pakte in 1946 de draad weer op.

Breukelen in oorlogstijd en de jaren daarna

De oorlog is bepaald niet aan Breukelen voorbijgegaan. Vrij snel na de capitulatie werden de scholen door Duitse militairen bezet; van de omliggende boerderijen werd hooi voor de paarden en voedsel gevorderd. Duitse soldaten waren niet meer weg te denken uit het straatbeeld. Later volgde een avondklok en werd er jacht gemaakt op mannen voor de arbeidsinzet en op Breukelaars die verdacht werden van deelname aan het verzet.

Ook een klein dorp als Breukelen ontsnapte niet aan een van de meest tragische kanten van de oorlog: de jodenvervolgning.

In totaal ging het om negen joodse mensen in Breukelen. Veel Breukelaars keken machteloos toe hoe de joden door de Duitsers werden gediscrimineerd. In april 1941 sommeerden de bezetters via officiële circulaires dat aan de ingangen van het dorp onder het plaatsnaambord Breukelen borden moesten worden bevestigd met de tekst "Juden nicht erwünscht" en dat hotels en andere openbare gelegenheden van het bord "Zutritt von Juden nicht erwünscht" moesten worden voorzien. Er moest een Nederlandse vertaling aan worden toegevoegd.

Burgemeester Jhr. J. Röell meldde op 19 april 1941 dat dit daadwerkelijk was gebeurd. Een paar maanden later, in juni 1941, moest de burgemeester de namen en adressen van alle in de gemeente wonende joden aan de Sicherheitspolizei in Utrecht opgeven. In december van dat jaar moest worden opgegeven welke plaatsen in het dorp voor joden verboden waren. Dat werd gedaan door loco-burgemeester J. Molenkamp, want burgemeester Röell kon de spanningen van zijn ambt niet meer aan. In 1942 moesten de volwassen joodse mannen hun fietsen inleveren. Molenkamp meldde dat er drie deugdelijke herenfietsen beschikbaar waren.

Uiteindelijk ontsprongen twee van de drie joodse gezinnen in Breukelen de dans, waarschijnlijk omdat burgemeester Röell uitdrukkelijk had vermeld dat de vrouwen niet-joods waren; het ging om de families Matteman en Messcher. De mannen droegen wel een jodenster op hun kleding, maar hielden zich op de achtergrond. Ze zijn de hele oorlog in Breukelen gebleven. Simon van Zuiden en zijn vrouw Sara ontsnapten niet aan het lot. In september 1942 meldden zij zich in Amsterdam. Ze zijn nooit teruggekeerd.

Tegelijkertijd wist een aantal joden van buiten Breukelen zich aan deportatie te onttrekken door in de gemeente bij particulieren onder te duiken. Ook niet-joodse Nederlanders moesten onderduiken omdat ze bijvoorbeeld arbeidsdienst weigerden. Via het Breukelse verzet werden ze vaak in het plessengebied achter de Scheendijk en in Breukele-veen voor de Duitsers verborgen.

Kinderen kregen vanaf 1943 al vrij jong te maken met problemen rond de voedselvoorziening. Velen gingen 's ochtends vroeg op pad om alle boerderijen in de omgeving af te stropen voor een liter melk of wat boter. De inundatie

(het bewust onder water zetten van land) droeg bij aan de ernst van de hongerwinter van 1944-1945, omdat veel bebouwbaar land verloren ging en boerderijen soms bijna niet meer te bereiken waren. De voeding bestond hoofdzakelijk nog uit aardappelen en suikerbieten.

In de herfst van 1944 werd een centrale keuken geopend in de Tekenschool. Die voorzag eerst ongeveer duizend, later drieduizend mensen van een warme maaltijd. De organisatie beruiste bij verscheidene burgers, die zich inspanden voor de aanvoer van voedsel en brandstof of voor de bereiding van warme maaltijden. Begin 1945 was de honger zo groot geworden dat sommige mensen wanhoopspogingen deden om in het oosten van het land voedsel te bemachtigen.

Veruit de meeste Breukelaars hebben de hongerwinter overleefd, waarschijnlijk door de redelijk grote voorraad voedsel die zij in de eerste jaren van de oorlog met moeite hadden weten op te bouwen. Ook was het een voordeel dat Breukelen toen nog een klein dorp was, waar iedereen elkaar kende en hielp. De mensen hadden veel voor elkaar over en deelden zelfs het schaarse voedsel. Tot drie keer toe heeft Klaas Folkerts, een Friese boer die zich voor de oorlog in Breukelen had gevestigd met een exportslachterij voor vlees, ernstig verzwakte kinderen naar Friesland gebracht om daar te logeren en aan te sterken.

Zo kwam Breukelen gehavend uit de oorlog. Niet verwoest, maar wel vol honger, schade en verdriet en net zoals de rest van Nederland met een schreeuwend gebrek aan allerlei goederen.

Miss Salomon probeerde daar op haar manier iets aan te veranderen. Wellicht vanwege haar eigen joodse afkomst had vooral het lot van de joden in Breukelen haar grote interesse. Voor een uitvoerig artikel over Breukelen dat ze schreef voor een Amerikaans blad, wilde ze precies weten wat er van de overlevenden was terechtgekomen. Ook andere details over deze kwestie van geloof en ras hielden haar bezig. Begin 1947 schreef zij daarover in een

BROOKLYN Adopts BREUKELLEN, HOLLAND

Breukelen Needs

- * Cotton Materials
- * Knitted Underwear
- * Men's Suits
- * Children's Clothes
- * Shoes
- * Canned & Packaged Foods etc.

BREUKELLEN - HOLLAND

PLEASE JOIN THIS FRIENDLY MOVEMENT TO AID BROOKLYN'S NAMESAKE IN HOLLAND

SEND GIFTS OF GOODS or MONEY BEFORE APRIL 15th to

ROOM 1001, WILLIAMSBURG BANK BLDG., 1 MARSON PL., B'KLYN 17, N.Y.
MAKE CHECKS PAYABLE TO "BROOKLYN ADOPTS BREUKELLEN PROJECT"
FOR FURTHER INFORMATION - PHONE: NE 8-8800

Afb. 2. Wervende folder, in Brooklyn gebruikt ter ondersteuning van de inzameling van goederen en geld voor Breukelen.

brief aan het gemeentebestuur van Breukelen: "Ik vind het onplezierig zo aan te dringen, maar de noodzakelijkheid van de lijst met namen van de kinderen met hun adressen en de aantekening naast elke naam of zij Protestant, Katholiek of Jood zijn, is buitengewoon dringend".

Marshall-hulp

De actie van miss Salomon voor Breukelen stond niet op zichzelf. In een aantal Amerikaanse steden ontstonden particuliere initiatieven om bepaalde steden en dorpen in het verwoeste Europa met goederen te hulp te schieten. Die acties sloten aan bij de grootse plannen die de Verenigde Staten hadden om met miljarden dollars de wederopbouw van Europa mogelijk te maken, het Marshall-plan. Het idee daartoe was afkomstig van oud-generaal George C. Marshall, minister van Buitenlandse Zaken onder president Harry Truman.

Op 5 juni 1947 presenteerde Marshall zijn plan in een beroemde toespraak op de universiteit van Harvard. Het Amerikaanse publiek reageerde enthousiast. Wat was er mooier dan Europa vanuit Amerika zo ruimhartig te helpen? Politici waren wat bezorgder, omdat het om gigantische bedragen ging, maar uiteindelijk werd besloten om over een periode van vier jaar 17 miljard dollar te reserveren voor de Marshall-hulp. Niet alleen uit louter goedheid; steeds duidelijker is dat Amerika door deze massale steun in een aantal Europese landen een dam wilde opwerpen tegen het oprukkende communisme. Een aantal Oost-Europese landen was al binnen de Russische invloedssfeer gebracht, andere leken er rijp voor te zijn. Daarnaast had Amerika er ook belang bij van Europa een sterke afzetmarkt voor de eigen industrie te maken.

In de meeste Europese landen werd enthousiast gereageerd op de plannen. Zo ook in Nederland, waar in 1947 - mede door een zeer strenge winter en een droge zomer - de voedsel- en brandstofvoorraad nog buitengewoon zorgelijk was. Als er geen hulp van buiten zou komen, zouden ingrijpende maatregelen op het gebied van bestedingsbeperking moeten worden ingevoerd om de tering naar de nering te zetten. En zo werd Nederland één van de zestien landen die meededen aan het door de Amerikanen gevraagde Europese plan voor de wederopbouw.

De landen achter het ijzeren gordijn weigerden mee te doen; Stalin legde de Marshall-hulp uit als één groot propaganda-offensief van de Amerikanen, bedoeld om met dollars vaste voet aan de grond te krijgen in West-Europa.

Met ruim een miljard dollar, 109 dollar per hoofd van de bevolking, kwam Nederland er bij de verdeling van de Marshall-gelden goed vanaf. De grootste bijdrage werd geleverd aan de voedingsmiddelen-, textiel- en luchtvaartindustrie. Daarnaast arriveerden in 1948 scheepsladingen met goederen zoals tarwe, soja-olie en landbouwmachines.

Via pers en radio werd het aan het Nederlandse publiek zeer duidelijk gemaakt wat de Marshall-hulp betekende en hoe belangrijk het was dat de grote bondgenoot ons hielp. Bakkers hingen affiches in de winkels op met "Meer dan de helft van uw dagelijks brood wordt gebakken van MARSHALL-graan". Er werden honderden studiereizen naar Amerika gemaakt om ideeën op te doen voor het tot welvaart brengen van het land. De Nederlandse regering zorgde ervoor dat het geld niet alleen bij grote bedrijven terecht kwam, maar ook bij kleinere projecten.

In Amerika besteedden kranten, weekbladen, radio en de daar toen al geïntroduceerde televisie heel veel aandacht aan de Marshall-hulp. Zo werd de steun aan het arme Europa het gesprek van de dag. Mede in dat klimaat ontstond in Brooklyn het plan om Breukelen te hulp te komen. Miss Salomon was de aangewezen persoon om daarin een leidende rol te spelen: ze kende Europa door tal van reizen, die ze er als journaliste voor en na de oorlog had gemaakt. Ze wist hoe de bevolking er aan toe was en ze had een bijzondere binding met Breukelen. Ze besloot op haar eigen manier en in de geest van het Marshall-plan een concrete hulpactie in Brooklyn - inmiddels een onderdeel van New York, met miljoenen inwoners - op touw te zetten.

PROGRAM

1. Introducing the "Brooklyn Adopts Breukelen" Project
Miss Marguerite A. Salomon
  2. Greetings from the Consul General of the Netherlands
Hon. Willem Gnoop Hoopmans
  3. Saint Nicholas Day in Holland   Mr. F. H. W. van der Lean
  4. Dutch Dances and Imitations   Harry and Cita van Pelt
from the Centennial at
Holland, Michigan
- Dutch Refreshments   Dutch Gift Bezaar

THE NEIGHBORHOOD CLUB
104 CLARK STREET
Brooklyn Heights, N. Y. C.

The Neighborhood Committee cordially invites you

to a

Dutch Christmas Party

on

December 10th, at 8:30 p.m.

to introduce the project

"BROOKLYN, NEW YORK ADOPTS BREUKELEN, THE NETHERLANDS"

Admission—any of the following articles:

Knitting wool, thread, needles, safety pins, buttons, snappers, men's garters, rubber bands — for the people of Breukelen.

Afb. 3. Programma van de door miss Salomon georganiseerde "Dutch Christmas Party", gehouden op 10 december 1947, een typisch Amerikaans liefdadigheidsfeest waaraan 200 mensen deelnamen, teneinde geld voor Breukelen bijeen te brengen.

Het ontstaan van het plan voor het Salomon-project

De aanzet tot het project werd in feite gegeven door een school uit Brooklyn, die al in september 1945 contact zocht met de Gemeente Breukelen, met een brief van de "Netherland Aid Society Inc.", een vereniging van vrouwen van Nederlandse afkomst in New York. Zij brachten de Thomas Jefferson High School in contact met Breukelen. Leerlingen van deze school werden betrokken bij het inzamelen en versturen van kleding en voedsel naar Breukelen; in ruil daarvoor stuurden Breukelse kinderen tekeningen, plaatjes, foto's en verhalen op. Zo arriveerden in de periode 1945 - 1946 al de eerste zendingen met hulpgoederen uit Brooklyn.

Miss Salomon besloot de zaken groter aan te pakken. Ze had immers het initiatief genomen voor deze actie, die de naam "Brooklyn Adopts Breukelen Project" kreeg. Op 25 juni 1946 kwam er bij de Gemeente Breukelen een brief binnen van de waarnemend consul-generaal der Nederlanden te New York, Jhr. G.R.G. van Swinderen. Daarin stond onder andere: "Zoals u zich zult herinneren, werd op 12 juni j.l. te Brooklyn, New York herdacht het 300-jarig bestaan van deze 'Borough' van New York. Naar aanleiding van deze herdenkingsdag hebben enkele inwoners van Brooklyn, onder leiding van miss Marguerite A. Salomon het plan opgevat een groot opgezette collecte te organiseren voor de opbrengst waarvan die goederen gekocht zullen worden, waaraan de inwoners van Breukelen behoefte hebben." Vervolgens kwam op 16 augustus 1946 de directe correspondentie tussen de gemeentesecretaris van Breukelen en miss Salomon op gang, die daarna in Breukelen werd overgenomen door vrijwilligers.

De opzet van het project

De organisatie in Brooklyn

De bedoeling van miss Salomon was om de bevolking van beide gemeenten zo veel mogelijk bij het project te betrekken. Zowel gevers als ontvangers moesten de historische band voelen. In Brooklyn werden op grote schaal

collectes georganiseerd. Overal kwamen posters te hangen om de bevolking te stimuleren zich zoveel mogelijk in te zetten. Miss Salomon hield niet van halve maatregelen.

Om te beginnen werd er aan de ongeveer 1 miljoen kinderen van Brooklyn een bijdrage van een dollarcent per kind gevraagd, terwijl er van alle volwassenen 10 dollarcent werd verlangd. Maar ook tal van instellingen, organisaties en bedrijven lieten zich aansporen om actief aan het project mee te werken: The Women's Executive Committee, Abraham Lincoln School, Business Professional Women's Club, Brooklyn Elementary School, Brooklyn Heights Garden Club, Brooklyn Soroptimists, Brooklyn Council Girl Scouts, Erasmus Hall, Student Organization High Schools, Protestant Church Organizations, Midwood, Brooklyn Fruit Plant Flower Guild, James Madison, en Chiropean.

De actie kreeg veel publiciteit in Amerika. De Brooklyn Eagle, een plaatselijke krant, schreef daarover op 30 november 1947: "Miss Salomon heeft de behoeften onderzocht en vastgesteld dat er in Breukelen dringend gebrek is aan een aantal essentiële goederen". Niet alleen de lokale pers in Brooklyn deed mee, maar zelfs een gerenommeerde krant als de New York Times. Bij haar vertrek naar Breukelen in oktober 1948 werd miss Salomon gefotografeerd op de trap van het vliegtuig. De Brooklyn Eagle vermeldt in het onderschrift bij deze foto: "Een bewonderaar geeft miss Salomon een voorraad snoep mee voor Breukelen. (. . .) Ze zal de persoonlijke gast zijn van de burgemeester van Breukelen en als dank voor haar aandeel in het project waarbij 20000 pond goederen werd gezonden mag ze van de gemeente een maand rondtoeren in Nederland."

De organisatie in Breukelen

De burgemeester, Jhr Dr M.L. van Holthe tot Echten, werd vanaf het begin van de actie in 1946 op de hoogte gesteld van de gang van zaken. Zo werd hem gemeld wanneer de eerste ladingen met ingeblikte etenswaren en textiel per schip in Rotterdam zouden aankomen. De kisten werden vervolgens door vrijwilligers met busjes opgehaald. De gemeenteraad was aangenaam verrast en op voorstel van de burgemeester werd er een commissie van dames ingesteld, die de goederenstroom moest opvangen, inventariseren en voorlopig opbergen in afwachting van een plan voor verdeling onder de bevolking. Deze damescommissie bestond uit de dames S.J. van Dop-Hoogland, C. Woudenberg, J.C.M. de Vries-Verbrugghen en C.A. Blom, later aangevuld met de dames E.J. Roskam, Booij, C.J. Romeyn-Labeur, J.C. Labeur-Oranje, C. Cnossen-Kastelein, N. Zweers-Stolp en de heren N.J. Koetsveld en H.S.J. van Maarseveen.

De eerste kisten met hulpgoederen kwamen in december 1947 aan. Ze werden voorlopig in het Breukelse gemeentehuis opgeslagen en zover dat nodig was, uitgepakt; al spoedig kwam men ruimte tekort om de grote hoeveelheid Amerikaanse gaven op te slaan. Na een aantal transporten in 1947 en 1948 werd met de uitdeling van de goederen begonnen op 4 oktober 1948; deze duurde tot eind december 1948. Miss Salomon kwam daar speciaal voor over, waarover later meer.

Voor de levensmiddelen werd een soort winkeltje geopend: een kamer in het gemeentehuis, die geheel was ingericht als kruidenierszaak. De Breuke-laars konden bepaalde artikelen gratis en andere tegen een zeer lage prijs krijgen. Om de verdeling van de textielgoederen - lappen stof en kledingstukken - in goede orde te laten verlopen, stelden de dames van het comité lijsten van inwoners samen, die in aanmerking voor de goederen kwamen. Ook werden er in de plaatselijke krant berichten geplaatst waarin te lezen was op welke dagen en uren het gemeentehuis open was, zodat de mensen konden komen kijken en eventueel intekenen voor een lap stof of een gewenst kledingstuk. De hoeveelheid garen was zo reusachtig groot, dat werd besloten om aan ieder gezin een aantal klosjes te verstrekken.

Afb. 4. De door Brooklyn geschonken goederen worden in de winkel in het gemeentehuis van Breukelen uitgesteld. In het midden staat mevrouw Van Dop, links van haar de heer Baruch, ambassadeur van de USA in Nederland.

Naast deze voedsel- en kledingzendingen werd aandacht geschonken aan het opzetten van een blijvend contact. Zo werden in het park van Boom en Bosch tijdens officiële bezoeken van Amerikanen forsythiastruiken geplant. Miss Salomon dacht ook aan de geestelijke verrijking van Breukelen. Ze richtte een bibliotheek op met zo'n 250 Amerikaanse boeken, die ze gedeeltelijk had uitgezocht en door de desbetreffende uitgevers had laten sturen; en verder vele stuiversromannetjes. Iedere Breukelaar kon daar gratis gebruik van maken. Ze zorgde ook voor talencursussen door vrijwilligers, waarvoor ze twee grammofoons met Linguaphone-grammofoonplaten beschikbaar stelde. Over de bibliotheek schreef ze in een ingezonden brief aan de VAR van oktober 1949:

Mijn bedoeling is hiermee mijn vrienden uit Breukelen opmerkzaam te maken op de Amerikaanse literatuur en kunst, om ons Amerikanen door het lezen van tijdschriften en boeken en het luisteren naar onze muziek, beter te leren kennen. De bibliotheek is niet slechts bestemd voor enkelen, maar voor allen die in Breukelen Engels lezen. En voor hen die geen Engels kennen, heb ik gezorgd door twee radiofoons te sturen met 39 mooie platen. (. . .) Ik stel voor dat deze toestellen op alle scholen worden gebruikt, om de beurt.

Miss Salomon hoopte dat de Breukelaars Engels zouden gaan leren om te kunnen profiteren van haar bibliotheek. Ze meldde nadrukkelijk over dit plan: "Dit is niet slechts een tijdelijke opwelling, maar bedoeld om het ene Breukelen met het andere in contact te houden, en de Verenigde Staten met Nederland, vandaag, morgen en voorgoed."

In de boeken en tijdschriften werd een sticker met zo'n tekst geplakt. Van alle werken die miss Salomon aan de gemeente schonk, is alleen een encyclopedie-reeks in de kelder van het gemeentehuis bewaard gebleven. De rest kwam in de loop der jaren vermoedelijk bij particulieren terecht, is via de inzamelingsbak van het Rode Kruis verdwenen, en misschien heeft een ambtenaar ze voor een deel ook met het oud papier meegegeven.

Marguerite A. Salomon zelf in Breukelen

Een krantenartikel uit oktober 1948 begint met de tekst: "Er was ereis . . . zo beginnen alle sprookjes, en zo zou dit verhaal ook moeten beginnen, want het lijkt precies op een sprookje: met een rijke zuster en een arme zuster en een goede fee! (. . .) Toen alle zendingen aangekomen waren, besloot men met de uitdeling te beginnen. Breukelen wilde dit als echt Hollandse gemeente in grote en elegante stijl doen en bood miss Salomon de overkomst naar Holland aan. Natuurlijk had dit geval behoudens van Brooklyn ook de belangstelling van de Staten in hun geheel, want het idee viel prachtig in het Marshall plan, was als het ware een kleindochtertje daarvan. (. . .) Zo gingen wij die dag van het begin der uitdeling naar Breukelen en troffen daar behalve miss Salomon, ook de sympathieke en populaire heer Baruch aan, de ambassadeur van de Verenigde Staten. Nadat eerst in een speciale openbare gemeenteraadsvergadering de burgemeester na een woord van grote dank, aan miss Salomon een oorkonde en een medaille had overhandigd, werd het festijn van deling geopend door een 'lolly-uitdeling' aan de verzamelde en om het hardst Vaderlandse liederen zingende Breukelense schooljeugd."

In het artikel staat dan wel dat miss Salomon door de gemeente naar Breukelen is gehaald, maar hierbij moeten toch een paar vraagtekens worden gezet. Erg spontaan bleek deze overkomst niet te zijn georganiseerd. Er waren vele problematische verwickelingen ontstaan over dat bezoek. Zijzelf en de Gemeente Brooklyn hadden er al in 1946 op aangedrongen het zeer op prijs te stellen daartoe uitgenodigd te worden en stelden voor dat de Gemeente Breukelen, met behulp van de KLM, de overtocht zou verzorgen. Op dit verzoek reageerde de Gemeente Breukelen niet zo positief. Zij meldde

Afb. 5. Miss Marguerite Salomon arriveert in Breukelen ter gelegenheid van het begin van de uitdeling van de door haar verzamelde goederen. Geheel links mevrouw Van Dop, rechts achter haar de heer Van Wijngaarden, direct rechts van miss Salomon het hoofd van Gerrit van Zutfen. Wie herkent nog meer mensen op deze en andere foto's?

miss Salomon dat er niet genoeg geld ingezameld zou kunnen worden om de overkomst te financieren, maar dat haar verblijf in het dorp wel geregeld kon worden. In eerste instantie was miss Salomon niet tevreden met dit antwoord, maar omdat zij begreep dat er zich niet direct een andere mogelijkheid zou voordoen, kreeg zij toch zelf het geld bij elkaar, onder meer door donaties van enkele instanties uit Brooklyn.

Uiteindelijk arriveerde miss Salomon op 6 oktober 1948 in vol ornaat weer in Breukelen, voor het eerst sinds haar vorige bezoek in 1929. Op 8 oktober 1948 werd zij in een speciale zitting van de gemeenteraad gehuldigd en ontving zij de Erkentelijkheids-medaille in zilver van de Nederlandse regering. Zij schrijft een jaar na dato vanuit Amerika aan de VAR: "Ik kan haast niet geloven dat het nu al een jaar geleden is, dat ik die mooie dag in uw midden heb mogen vieren; toch is het zo en ik vier de achtste oktober zolang ik leef als een soort heiligendag. Er is dit jaar geen dag voorbijgegaan of ik heb aan 'mijn' Breukelen gedacht. Ik hoef mijn ogen maar te sluiten om de schone Vecht te zien en de tuinen en de huizen en de vrolijke gezichten van iedereen (. . .)."

In 1952 kwam ze geruime tijd naar Breukelen terug, niet meer voor het uitdelen van goederen, maar om te herstellen van een zware ziekte. Ze had een oog verloren door kanker en trok in bij de familie Roskam in de Brugstraat om tot rust te komen.

Bij dit bezoek, bijna vier jaar na haar eerste officiële bezoek na de oorlog in Breukelen, blijkt uit een open brief van miss Salomon aan de VAR van 19 september 1952, nadat zij vijf maanden in Breukelen had doorgebracht, dat ze teleurgesteld was over het gebrek aan belangstelling voor de bibliotheek. Ze schreef: "Het heeft me wel enigszins teleurgesteld dat niet meer Breukelse mensen gebruik maken van de mooie bibliotheek, die ik aan uw gemeente geschonken heb, want zelfs voor hen die geen Engels kennen, zijn er toch heel veel tijdschriften met prachtige illustraties beschikbaar, waaruit u toch enig idee kunt opdoen over het leven in Amerika." Miss Salomon had haar hoop voor het redden van dit project gevestigd op een comité van drie schoolhoofden, die de bibliotheek nieuw leven moesten inblazen. Deze heren zouden ook proberen de mensen te interesseren voor de gratis cursussen Engels. Maar ondanks de inzet van de schoolhoofden bleef het bibliotheekplan steken in de goede bedoelingen. Op het gemeentehuis is, als gezegd, alleen nog een encyclopedie te vinden. De rest verdween naar particulieren en scholen. De grammofonplaten met de taal cursus en Amerikaanse muziek kwamen uiteindelijk terecht bij de heer A. Prins, toentertijd warme bakker in Breukelen.

De herinnering aan miss Salomon

Ik heb niet alleen de officiële documenten en de talloze brieven in het gemeente-archief doorgenomen, maar tevens geprobeerd aan de hand van gesprekken met oudere inwoners van Breukelen een beeld te krijgen van de gang van zaken en van miss Salomon zelf.

Na 50 jaar zijn de herinneringen van de mensen niet erg nauwkeurig meer: de een weet met grote stelligheid te beweren dat miss Salomon na twee weken min of meer het dorp werd uitgewerkt, de ander zegt dat ze een jaar op twee verschillende adressen in Breukelen verbleef en een derde meldt dat de hulp uitsluitend uit kleding bestond. Ook over haar persoon werd heel verschillend gesproken: de een heeft het over een lieve dame, de ander zegt dat ze last had van hoogmoedswaanzin. Uit de stukken in het archief blijkt wel dat ze zeer vasthoudend en doortastend was. Twee dames hadden redelijk betrouwbare herinneringen, die ik heb kunnen controleren aan de hand van correspondentie en andere documenten in het gemeente-archief: mevrouw Roskam en mevrouw Labeur-Oranje.

Toen de familie Roskam hoorde dat miss Salomon naar Breukelen zou komen, bedacht mevrouw Roskam dat het leuk zou zijn om als blijk van

Afb. 6. Miss Salomon met de leden van het comité dat in Breukelen de gang van zaken rond het "Brooklyn adopts Breukelen project" begeleidde. Boven v.l.n.r. L.J. Griffioen, ?, ?, H.S.J. van Maarseveen, mej. C.A. Blom, de heer Van Wijngaarden, ?; zittend miss Salomon en burgemeester Bijleveld.

dank iets uit de eigen bakkerij aan te bieden. De burgemeester vond het een uitstekend plan en zo werden de in heel Nederland bekende "Spritsen van Roskam" aan miss Salomon overhandigd. Er ontstond een vriendschappelijke band tussen de familie Roskam en deze Amerikaanse vrouw. Miss Salomon trok weldra bij hen in. Zij was een zeer ondernemend type; dat blijkt ook uit het feit dat zij altijd op pad was voor een Amerikaans tijdschrift of om vrienden in Den Haag, België en Luxemburg te bezoeken. In de tijd dat zij bij de familie Roskam woonde, ging ze haar eigen gang en was ze weleens een weekend weg of alleen even thuis voor het avondeten. Als dank voor de goede zorg die ze in de Brugstraat ontving, nam ze vaak iets extra's mee voor de kinderen. Zij werd bij de familie Roskam al gauw beschouwd als een familielid en niet alleen deze mensen, maar ook heel veel anderen die haar in hun hart hadden gesloten, noemden haar tante Margret. Ook werd de laatstgeboren dochter Roskam naar haar vernoemd; hierover zegt miss Salomon in de VAR van oktober 1949: "De familie Roskam heeft er voor gezorgd, dat ik in levende lijve te Breukelen vertegenwoordigd ben, door hun jongste telg naar mij te noemen. Marguerite Amelia Roskam is voor mij het symbool van uw aller vriendschap, en ik zal niet rusten voordat ik kans zie terug te komen en in het bijzonder mijn naamgenootje te bewonderen."

Miss Salomon wilde graag weten wat er gaande was en hechtte er veel waarde aan zelf de totale leiding over het project te houden. Dit leidde nogal eens tot botsingen, die mevrouw Labeur-Oranje zich nog goed kan herinneren. Zij gaf in die tijd Engelse les aan de Christelijk Nationale School in Breukelen en werd daarom door de burgemeester benaderd om te corresponderen met de Amerikaanse projectleidster. Deze correspondentie bestond met name uit woorden van dank voor de verrichte zaken en uit organisatorische en informatieve mededelingen. Er was een grote waardering voor het

werk dat miss Salomon voor Breukelen deed en een van de kleine tegenprestaties was de enorme hoeveelheid brieven, tekeningen en foto's die de schoolkinderen uit Breukelen voor hun leeftijdsgenootjes in Brooklyn maakten.

Er ontstonden als gezegd ook problemen, eerst in 1948 toen miss Salomon voor het eerst in het kader van haar project naar Breukelen kwam, en ook bij haar latere bezoek in 1952. Miss Salomon wilde graag inspraak hebben in de Engelse lessen zoals die op school en op cursussen gegeven werden, maar daar voelden de mensen die daarmee bezig waren niet voor. Er waren meer zaken die irritaties veroorzaakten. Miss Salomon was zich sterk bewust van al het goeds dat ze voor Breukelen had gedaan. Daarvoor werd zij veel geprezen, maar eigenlijk verlangde zij toch naar meer. Zo stelde zij de gemeente voor een bronzen beeld van haarzelf een plaatsje te geven in het gemeentehuis Boom en Bosch of op het marktplein. Ook stelde zij voor om een plaatselijke Marguerite Salomon Dag te vieren, zodat ieder jaar herdacht kon worden hoe zij Breukelen in een vreselijke tijd te hulp was geschoten. De Gemeente Breukelen ging hier echter niet mee akkoord en zo ontstonden er interne ruzies.

Door haar overvloedige bemoeienissen heeft niet iedere Breukelaar een vriendelijk beeld van miss Salomon overgehouden. Toch overheersen lovende geluiden over deze opvallende "founder of the 'Brooklyn adopts Breukelen' Project." In de VAR van 26 september 1956 schrijft C.M. van Wijn-gaarden: "Veel liefde genoot Marguerite Salomon in Breukelen. Spontane Amerikaanse vrouw, type van Amerikaanse doortastendheid en zakelijkheid, met de diepe ondertoon van helpen. (. . .) Roskam en zijn vrouw hebben zonder profijt, belangeloos, zonder betaling veel gedaan voor de goede naam van Breukelen. Zij hebben getoond, zij het *misschien eerst onbegrepen*, dat die Amerikaanse tante Breukelaar was geworden in hart en nieren."

Ondanks een zekere eigenzinnigheid en incidenten vanwege haar eerzucht, was er - en is er nu nog - waardering voor deze vrouw die zoveel goeds voor Breukelen heeft gedaan. Mevrouw Roskam en mevrouw Labeur-Oranje

Afb. 7. Miss Marguerite Salomon spreekt de gemeenteraad toe in een speciale raadszitting op 8 oktober 1948 waarin zij werd gehuldigd vanwege haar inspanningen voor Breukelen. Rechts, met bloem in knoopsgat, de Amerikaanse ambassadeur Baruch.

spreken zelfs van een overschot aan goederen op zeker moment; ze wisten gewoonweg niet meer wat ze met al die voorraden garenklosjes en grammofoonplaten aanmoesten.

Het vertrek naar Amerika na de zomer van 1952

Op zaterdag 20 september 1952 was het afscheid van miss Salomon na haar tweede en lange verblijf in Breukelen. Twee auto's met vijf Breukelaars begeleidden haar naar Rotterdam waar de Maasdam, een nieuw schip van de Holland-Amerikalijn, klaarlag voor vertrek. Van Breukelse zijde stonden de heer en mevrouw Roskam, mevrouw Sweers, de heer Fruithof en de heer Van Wijngaarden op de kade, vervuld van nostalgie over het vertrek.

Een afscheidsartikel in de VAR van 26 september 1952 van de heer C.M. van Wijngaarden eindigt als volgt: "Tante Marguerite, die eenvoudige, grote vrouw, die zo dankbaar onder ons woonde, is vertrokken. Zij heeft in de gezinnen waar zij kwam, bewondering gehad voor het huiselijke leven, de kinderen gezien door het juiste plaatsbekleden van vader en moeder. Zij heeft bij de familie Roskam daarin genoten, ook rond de dagelijkse dis. Ze was niet rijk; ze was groot van geest, ze was een groot mens. Zij was hierin volkomen Amerikaanse die dacht door haar doen anderen gelukkig te maken en ze schaamde zich niet, niet dollarrijk te zijn. Hartelijk dank familie Roskam, die zo goed zijt geweest, de honneurs voor Breukelen waar te nemen."

Kort bezoek in 1958

In de jaren die volgden bracht zij met enige regelmaat een soort bliksembezoeken aan Breukelen.

Begin april 1958 was miss Salomon een dagje hier terug in het gezelschap van een zestigtal andere Amerikaanse vrouwen, die korte tijd in Nederland woonden vanwege zakelijke bezigheden van hun echtgenoten, of die hierheen waren teruggekomen om vriendschappen te bestendigen en herinneringen op te halen aan een periode waarin ook zij in Nederland verbleven. Het gezelschap werd door burgemeester Bijleveld en zijn echtgenote op het gemeentehuis ontvangen en maakte een rondwandeling door het oude dorp. Daarna waren de dames de gasten van rector E.B.J. Postma van het Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland op Nijenrode, dat hen een lunch aanbood en het kasteel liet zien. Als sluitstuk van het bezoek werd een kijkje genomen in de landbouwhuishoudschool, waar de gasten thee dronken en een aandenken aan Breukelen kregen. Daarna vertrokken ze uit Breukelen, met de meer dan 70 jaar oude miss Marguerite Amelia Salomon in hun midden.

Bronnen

- Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), inv. nr. 2344 - 2349, Culturele uitwisseling tussen Breukelen en Brooklyn (VS), 1929 en 1945 - 1982.
- Studiebrief van de Atlantische Commissie, 1997. De Marshall-hulp. Oorsprong, inhoud en uitwerking.
- L. de Jong, 1988. Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 12, eerste helft. SDU, 's-Gravenhage, blz. 252 - 262.
- R. van de Geer, 1993. Breukelen, Brooklyn en Bruickleen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 1, blz. 48 - 52.
- A.A. Manten, 1997. Korte geschiedenis van Nieuw Nederlandt en het daar gelegen Breuckelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 12, nr. 1, blz. 9 - 13.
- Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 10, nr. 2, mei 1995: Themanummer "Tweede Wereldoorlog".
- Gesprekken met mevrouw E.J. Roskam, mevrouw J.C. Labeur-Oranje, de heer H. Polderman en de heer C.W. Fruithof, en informatie verschaft door de heer A.A. Manten.

Dit artikel is een bewerkte en aangevulde versie van mijn eindexamenscriptie "Een standbeeld voor miss Salomon . . . Het verhaal van het 'Brooklyn adopts Breukelen project' ", RSG Brokleda, juni 1997.